УКРАЇНОЗНАВСТВО У СТРУКТУРІ НАУК В УКРАЇНІ

Володимир ШЕВЧЕНКО,
провідний науковий співробітник
відділу української літератури НДІУ

Аналізується особливість соціокультурних підстав інституціоналізації українознавства як науки, простежуються його зв'язки із функціонуючими в Україні науками та основні принципи взаємодій між ними. З аналізу виводиться висновок, що Україна повинна мати Академію українознавства.

Загальна особливість будь-якого нового напрямку творчості полягає в тому, що засновники його змушені знаходити собі місце серед усього впорядкованого і безладного, котре вже існує в суспільстві, стало в ньому визнаною умовністю та звичкою. Через це суб'єкт нового напрямку змушений конкурувати в соціально-інституційному плані з уже існуючими інститутами, потребує представлення своєї творчості узаконеною (легітимною) в суспільстві й державі установою. Узаконення нової установи ущільнює соціокультурний простір, змушуючи інститути, тобто функціонуючі соціальні суб'єкти, потіснитися. Причому, для інституціоналізації нового напрямку наукової творчості вирішальну значущість має, як обґрунтовано підкреслює П.Гнатенко, "внесок видатних учених у певну галузку науки. Саме цей внесок нерідко перетворює галузку наукового пізнання в самостійну науку" [*3*, 4].

Сказане стосується й українознавства як галузки наукової творчості, основні інституційні форми якого склалися в Україні, по суті, тільки впродовж 90-х рр. XX ст. Безумовно, нами враховується і той факт, що в теоретико-пізнавальному аспекті українознавство започатковується досить давно, що переконливо показав у своїх працях директор Науково-дослідного інституту українознавства МОН України П.Кононенко. Проте, сталої інституційності воно набуває лише протягом 20-х – 30-х років XX ст. в українській діаспорі – в Чехії, Німеччині, Франції, Канаді тощо, словом, за кордоном, а не в самій Україні. Адже саме в ті роки більшовицько-радянською владою в Україні був репресований С.Єфремов. Разом з іншими дослідниками світового становища українського народу він прагнув надати українознавству провідного соціально-інституціонального статусу в системі Академії наук України (перетвореної нині на Національну академію наук) та в суспільстві.

Інституціоналізація у 90-х рр. XX ст. українознавства як науки, існуючої серед інших наук, зрозуміло, внесла корективи у науково-дослідний, політико-пізнавальний і науково-педагогічний простір України. Особливості цих корективів суперечливо визнані на рівні державного й наукового офіціозу. Виразно це проявляється в тому, що утворився як автономна установа Науково-дослідний інститут українознавства МОН України, але створені останніми роками кафедри та інші українознавчі установи, по суті, являють собою осередки україністики, тобто знавців історії, етнографії України, української мови й літератури тощо.

Більше того, українознавство як навчальний предмет і як методологія навчально-виховного процесу не передбачене навчальними планами більшості вузів і загальноосвітніх шкіл. Значною мірою це пов'язане з тим, що залишається невизначеним статус українознавства у структурі функціонуючих в Україні наук, хоча співробітники НДІУ навели достатньо аргументів для того, щоб навіть "останній український нетяма" збагнув, що українознавство – це й давня, і одночасно новітня наука про український народ. Так, у теоретико-пізнавальному аспекті, і це було відзначене вище, українознавство являє собою синтез знання про український народ, що вказує на давність українознавства як науки. Проте, інституційне визначення українознавства в Україні у 90-і роки XX ст. вказує на те, що для сучасного суспільства воно є новою наукою.

Враховуючи відзначене вище, окреслимо соціокультурні підстави інституційного становлення українознавства як науки, котрі лишаються ще мало висвітленими в науковій літературі, а також розглянемо його місце та принципи взаємодії в системі існуючих в Україні наук.

1. Соціокультурна ситуація формування українознавства

Сучасна європейська, в тому числі й українська, філософія виходить із того, що суб'єкт будь-якої науки представлений безпосередньо існуючою соціальною спільнотою, котра має особливий предмет (об'єкт), знаряддя і способи діяльності та створює суспільно значущі результати (знання). Окрім цього, особи, що входять до складу спільноти науковців, уміють навчати, отже, передавати (транслювати) створене знання в суспільство. Тобто наука як соціальна установа не обмежується групою людей, які тільки досліджують предмети (об'єкти), бо до суб'єкта науки належить і група людей, котрі навчають, передають наукові знання іншим людям. Таким чином, суб'єкт науки соціально складний, а завдяки тому, що він має мету забезпечувати суспільство достовірною інформацією, його

діяльність утворює осереддя, стрижень пізнавальної системи суспільства.

Причому головною турботою науки, в її класичному філософському розумінні, є не "виробнича", "моральна" чи "естетична" функція, а пізнавання світу і його складових – суспільства, природи, різноманітних стихій тощо. Завдяки тому, що вчені "щось" досліджують, пізнають, а вироблені ними знання поширюються, в суспільстві створюються і тиражуються зразки, схеми, закони найрізноманітнішої раціонально вмотивованої діяльності. **Повторення, копіювання, віртуозність відтворення зразків – це процес виробництва, результатом якого є вироби**, тобто стандартно-серійні вжиткові речі, схеми речей та ситуацій діяльності. Такі зразки довершені й завершені, тому в суспільстві вони оцінюються ще й естетично, отже, визнаються красивими. Перевершити зразок – це значить створити щось "краще", тобто новий зразок і тим самим нову схему краси.

Разом із тим, доречно зауважити, що протягом XX ст. постав значною мірою відмінний від класичної доби спосіб конституювання науки. Мовиться про те, що в минулому столітті науки формувалися не стільки на основі "практики", як це було за класичного періоду (і майже до кінця XIX ст.), а внаслідок виявлення під час досліджень нових методів і предметів для досліджень. Нерідко це вимагало від учених поєднання знань, раніше розділених між різними науками, та утворення нових методик дослідження. Інтеграція, котра одночасно вела до диференціації наук, найповніше проявилася в XX ст., протягом якого наука утвердилася як самодостатній соціальний інститут, що набув підстави для свого існування в самому собі. Наука стала масовою професією і сегментом суспільства-системи.

Якщо взяти до уваги вказані вище особливості утворення наук у новітні часи, а також інституціоналізацію українознавства, то можемо стверджувати, що це справді нова наука. Вона синтезувала в собі знання про один об'єкт – український народ, включивши в себе суголосні з основами української культури філософсько-методологічні засади його ж таки дослідження. Наявність цих засад підкреслює, що українознавство – це не "інтегративне знання про Україну", тобто це не "купа відомостей" про "країну". Українознавство, перш за все, є діяльністю суб'єкта системно представленої науково-дослідної роботи, котрий пізнавально освоює Україну як конкретний об'єкт і має власне філософське самоусвідомлення, сформоване в процесі дослідження українців як народу серед народів світу.

Інституційно українознавство в цьому смислі постало як "межова" наука, суб'єкт якої враховує єдність сучасної національної та глобальної соціокультурної ситуації. Бути "межовою" наукою означає, що українознавство як синтез наукового знання про буття українства у глобальному соціокультурному просторі народів є дещо "більше" за ті нескінченні уривки знань, які відтворюють "історію України", пов'язану із сумішшю фрагментів знань, які утворюють "світову історію". До речі, торкаючись питань освіти, котра є не що інше як соціокультурне самовідтворення українського народу, слід ураховувати, що українознавство в пізнавально-методологічному аспекті належить до визначальних чинників змісту освіти в Україні, функціонуючи в ній "синтезуючим ферментом, її філософією і методологією" [*7*, 25].

Таким чином, стимулюючи конституювання українознавства як науки, сучасні соціокультурні обставини мають два основні пізнавально-наукові виміри – національний та глобальний. Причому національна інституціоналізація українознавства припадає на політико-соціальну, економічну і морально-художню реалізацію в Україні з кінця 80-х рр. XX ст. розроблених у США та інших державах Заходу опорних принципів глобального (тотального) лібералізму. Спочатку це проявилося в ситуації "горбачовської перестройки", коли лібералізм істотно потіснив і частково зруйнував, глобалістичні тенденції комунізму, посприяв реанімації та модернізації багатьох релігійно-архаїчних міфологем, запропонував постколоніальній та посткомуністичній суверенній Українській державі долучитися до створюваного ним нового світового порядку. Одночасно це виявило інноваційну слабкість України, чому "заважає дуже слабка гуманістична спрямованість економічних і політичних реформ, витиснення науки на узбіччя життя, нестримна ресакралізація суспільства, що суперечить тенденціям цивілізованого розвитку" [10].

Соціокультурними умовами глобального ліберального порядку стали:

1) новий міждержавний правочин (розширення участі України у міждержавних об'єднаннях), який посилював монополію ліберальної (демократичної) держави на насильство в суспільстві;

2) ринок (фінансово-торгова система), який утворив економічну основу державного насильства нового типу (державне регулювання конкуренції як соціальної форми особистої та групової свободи);

3) політична (постколоніальна й посткомуністична) легітимна й нелегітимна фізична репресія (приватизація, регулярна фальсифікація виборів влади, убивства подібні до вбивства Г.Гонгадзе, І.Александрова і т.д.);

4) символіко-ідеологічна репресія з метою гармонізувати функціонування соціальної структури на основі нових (ліберально-ринкових) правил справедливості. Спочатку такі правила були оголошені відсутніми в Україні, з другої половини 90-х рр. XX ст. стали вважатися порушеними "кучмізмом", а з початком 2004-го року – ще й умисно не виконаними попередньою "злочинною" владою.

Загалом же суть опорних принципів тотального лібералізму зводиться до занадто суперечливої тези про необхідність мати "більше ринку і менше держави" у національно визначених суспільствах. Дана теза іноді переформульовується політиками, котрі гадають: "Головне завдання – істотно зменшити залежність регіонів від державного бюджету" [8]. Висловлена цією тезою соціокультурна тенденція проявилася в Україні, передусім, у формах вимог міжнародних фінансових структур забезпечити пріоритет дерегламентації державного управління суспільством. Натомість акцентувалася необхідність загального домінування приватно-державної фінансово-банківської системи при одночасному анархічному декларуванні захисту прав і сво-

бод кожної людини від втручання організованої – державної ("демократичні вибори", "приватизація", "майдан" і т.п.) і недержавної (мафіозно-кримінальної, корумпованої та ін.) – влади.

Специфічно реалізовуючись у різних країнах світу, глобальна соціокультурна тенденція лібералізму постала в Україні також у формах вимог привілеїв і свобод для регіональних еліт, "мережних" підприємств ("закритих економічних зон", акціонерних товариств із міжнародним промисловим капіталом і т.д.), окремих спільнот і "категорій" осіб (професійних, вікових, територіальних, функціональних та ін.). Навіть уряд під керівництвом Ю.Тимошенко як одна з кількох владних груп у державі почав після "помаранчевого майдану" вимагати від конституційно-засадничої влади (Президент, Верховна Рада, Суд) особливих прав і свобод для реалізації своїх утопічних марень типу "всіх зробити заможними", "правильно переділити власність", "вийти назустріч людям" і т.д.

Загалом же основна соціокультурна тенденція глобального лібералізму постає в Україні, перш за все як **апологія нового майнового капіталізму**. Вона закріплює в державі владу тимчасових "нових команд" акціонерів-власників укупі з найвпливовішими в державі бюрократами. Будучи "власниками" державних законів, бюрократи опікуються переділом існуючого в суспільстві майна та політичним забезпеченням панування чистогану над промисловим капіталом, тобто слугують владі фінансово-торгового капіталу, забезпечуючи його "законну" зверхність над виробництвом майнового капіталу.

Разом із тим виникла в Україні з 90-х рр. XX ст. соціокультурна ситуація постколоніалізму й посткомунізму, в якій глобальний лібералізм, як і його попередник глобальний комунізм, проігнорував національно-культурний український дискурс, актуалізувала потребу визначення суті цього дискурсу на ґрунті вітчизняних науково-філософських досліджень. Дана потреба посилювалася тим, що тотальний лібералізм ставить наголос не на бутті українського народу серед народів світу, а на космополітичній моралізаторсько-благодійницькій організації допомоги інтелектуальним пролетарям, люмпенізованим і особливо нужденним людям. Підміна державної соціальної політики, заснованої на дослідженнях потреб українського народу, благодійництвом (меценатство, "спонсорство", закордонне фінансування "демократії", державний патерналізм тощо) створила в Україні чисельну групу бідних, поглибила прірву нерівності як у соціальних стосунках, так і в доступі до здобутків культури, спрямувала увагу не стільки на "боротьбу з бідністю", скільки на напрямки, де безпосередньо й швидко "роблять гроші" імітатори благодійництва.

Тому замість пошуків і впровадження у систему національно-культурного відтворення власних засад, наприклад, замість науково-технологічної компенсації втрат, що несе суспільство від сучасної демографічної "ями", вища влада в Україні з 90-х років минулого століття формувала "тимчасові партійні команди" (про таке ганебне "революційне явище" писав іще М.Драгоманов у другій половині XIX ст.). Повторюючи космополітичні міфологеми тотального лібералізму, ці "команди" не володіли і не володіють ні методологією української філософії життя, ні науковими методами й знаннями. Через це у посткомуністичній соціокультурній обстановці українського суспільства посилювався соціально-економічний дисбаланс, який ліберальна влада сама не могла пояснити. Свідченням цього є часта зміна урядів, що відбувалася без переконливих аргументів, крім одного: "не справилися із поставленими Президентом завданнями".

Саме в цій непростій соціокультурній ситуації українознавство (спільнота українознавців, а не "україністів") конституюється як наука про українське суспільство. Вона від самого початку (див. праці І.Бичка, І.Дзюби, М.Жулинського, П.Кононенка, Є.Крисаченка, А.Погрібного, Ю.Шилова тощо) набуває статусу науки про українство та його світовий терен. Отже, в соціокультурному аспекті українознавство інституційно від самого початку формувалося як наука, покликана висловити світоглядно-філософські, політичні, освітні, моральні, природознавчі, художні, загалом всі життєтворчі засади й цінності українства. Адже тільки при наявності такої науки українське суспільство й українська держава набувають можливості спиратися на власну самосвідомість (на "національний інтерес") у системі сучасних глобальних тенденцій, викликів і загроз. Українознавство утвердилося, таким чином, як наука про легітимність українського суспільства в умовах ліберальної тоталітаризації. Лібералізм вимагає відмовитися від здобуття безкінечної мети "будівництва комунізму" і перейти, знов-таки, до здобуття невизначеної мети "бути європейцями" в Європі, створивши в Україні "європейське" споживання в неясних обсягах та в хиткій обстановці планетарної сировинно-енергетичної кризи.

Потрібно зазначити й те, що реалізація принципів тотального лібералізму дезорганізувала в Україні всю попередню систему соціальних відносин. Створена в добу "комуністичного будівництва" денаціональна структуризація суспільства в контексті марксистського вчення про відмирання націй та їхню заміну "міжнародним робітничим класом" була зруйнована. Вперше виявилося, що в Україні функціонує мультинаціональне (а не "багатонаціональне"!) суспільство. Тобто таке суспільство, в якому прибулі різними шляхами представники інших народів утворили мозаїку власних соціокультурних вкраплень на Батьківщині українського етносу. Більше того, окремі політизовані групи національних меншин (головним чином "русские", а не "россияне") забажали приєднання частин території Батьківщини українського народу до міфічної "общей родины".

Все це також зумовило появу наукової потреби по-новому осмислити статус українського етносу у своїй Вітчизні з урахуванням функціонування в культурі України мультинаціонального фактора. Цей фактор є нині супутником урбанізації кожного індустріалізованого суспільства, котре раніше було мононаціональним.

Одночасно представлена в Україні "підприємствами-мережами" глобалізація також стимулювала потребу в цілеспрямованому вивченні буття українців у себе на Батьківщині та у світі. Адже такі підприємства, хоча й існують нині у просторі України, по суті, майже не перебувають в юрисдикції нашої держави. Тобто в сучасній соціокультурній ситуації виникли такі питання

(взаємовідносини українців як "титульної" нації із національними меншинами, влади української держави і влади міжнародних корпорацій (підприємств-мереж), української культури із мозаїкою "вкраплень" культур інших народів, із сегментами представлених в Україні неукраїнських національно-екзистенціальних світів тощо), котрі адекватно могли вирішуватися тільки внаслідок наукового дослідження життя всього українства.

Таку потребу могла задовольнити лише наука про систему світобуття українців як народу, якою і стало сучасне українознавство. Тим більше, що мультинаціональність у політико-правовому аспекті означає, що в сучасній Україні можна створити унітарну державу, але неможливо створити мононаціональну державу, тому що "традиційна держава-нація не є вже єдиним володарем загального інтересу", бо "вона змушена бути більше стратегом, який втрачає частину своєї влади і мусить входити в міжнародні мережі, користуючись своїм впливом" [*9*, 93].

Більше того, науковці висувають вагомі докази правдивості твердження про те, що вимоги створення держави-нації соціокультурно втратили сенс. Держава-нація, або "політична нація", нині визнається як уявне місце абстрактного патріотизму західноєвропейської (французької) людини Декларації 1789 р. Тобто вимога відновити державу-націю нині вважається реанімацією утопічних вимог відновлення держави міських санкюлотів (пролетарів) як "відщепенців цивілізації" [9, 202]. Реально така держава рівна нації типу СРСР, де проживав би денаціоналізований, але русифікований "єдиний радянський народ", будувалася не стільки силами й інтелектом "санкюлотів", скільки за рахунок селянства, котре становило більшість націй, підданих владі СРСР.

Крім того, саме тенденція Української держави до посилення солідарності із світовою спільнотою вимагає, щоб український "електорат" стабільно підтримував політику своєї держави. Разом із тим така солідарність означає, що влада в Україні вирішуватиме досить парадоксальну задачу. Під формулами патріотизму вона домагатиметься, від більшості українських громадян космополітичної, тобто глобалістично-ліберальної ідентичності, але при цьому ще й національно-культурної визначеності. Це ще раз засвідчує, що сучасне українознавство розгортається не стільки на традиціях націоналізму, який був альтернативою інтернаціоналізму XIX ст., скільки на ґрунті сучасної, більш радикальної, напруженої та багатопланової суспільної суперечності.

Суть цієї суперечності полягає в тому, що глобалізація, в яку включене українське суспільство, вимагає соціокультурної універсалізації внаслідок зростання соціокультурної мультинаціоналізації. Але одночасно діє антиглобалістична тенденція збереження ідентичності України як однієї і єдиної, отже, неповторної Батьківщини української нації. Безумовно, українознавство враховує зміст цієї суперечності, акцентуючи при цьому планетарну унікальність буття українського народу та особливості його наукового дослідження.

2. Українознавча визначеність науки

Мовлячи про систему наукового дослідження українства, треба казати й про місце в ній українознавства. У зв'язку із цим, варто підкреслити, що національні особливості науки найвиразніше проявляються в міжнародних та міждержавних культурно-освітніх відносинах. Саме на цьому рівні яскраво визначається специфіка національно-культурної диференціації, передусім, об'єктного поля тих наук, які можуть мати одну й ту саму назву. Так, для культури однієї країни, наприклад, агрономія постає як наука, об'єктом якої є вирощування тропічних рослин, тоді як у культурі іншої країни агрономія може розумітися, скажімо, як наука про культивування рослин, що ростуть тільки у приполярній зоні нашої планети. Тобто, маючи одну й ту саму назву, інтерпретація структури об'єктів науки в цілому може виражати особливості різних конкретних національних суспільств. Причому інтерпретація науки включає також прямі або опосередковані вказівки на те, на що даний народ звертає основну увагу, що вважає суттєвим, а що – побічним; що він може визнавати істотним та істинним, а що – помилковим чи навіть хибним. Національні відмінності науки проявляються також у ментально-мовних особливостях, у міжнародних наукових дискусіях тощо.

Отже, світова наука функціонує, не тільки як теоретико-уявна сукупність творчо-безладних (ініціативно-свободних) досліджень, але і як нескінченний діалог спільнот учених із різних країн, що мають оригінальні погляди на події, явища і речі. Вперше в Європі це масштабно проявилося в дискусіях XVII ст., що йшли між британським емпіризмом, французьким раціоналізмом, єврейським монізмом (спінозизмом), німецьким монадологізмом і схоластично-космополітичним глобалізмом томізму.

Разом із тим, система національної науки завжди однобічна й обмежена. Адже вся нація не складається тільки з учених, та й буття кожної нації геополітично спеціалізоване, тобто зосереджене на певній частині планети. Через це в національній науці можливі піднесення, коли активізується суспільна діяльність у різних напрямках і зростає потреба пізнавати й привласнювати нові предмети і явища. Можливі також застої, кризи та занепад інтелектуального потенціалу, якщо життєтворчість народу стає одноманітною і тим самим завмираючою. Обсяг, стан і зміст об'єктів науки в цьому смислі репрезентує глобальну життєспроможність нації. Річ у тім, що соціокультурне становище нації у світі в цілому адекватне станові її пізнавальної системи, насамперед науки, котра утворює осереддя, інституційний центр цієї системи. Прямо це виражається в обсягах витрат із державного бюджету на дослідницьку й навчальну роботу.

Загалом же (і це нині визнано у всьому світі) не сума перебуваючих у володінні людей виробів, а саме наука є найвищим національним надбанням. Вироби можуть бути втрачені, але їх виробництво може відновитися, якщо в суспільстві функціонує наука, котра задовольняє виробничо-споживацькі потреби нації. Одночасно із цим наука конституює в суспільстві й дещо більше, ніж задоволення виробничо-споживацьких потреб. Таким значнішим є саморозуміння, яке завжди, а особливо тепер, необхідне кожній нації для самовизначення в умовах розгортання сучасного глобалізму. Причому значущість саморозуміння для українського народу, який тільки щойно на-

був державної самостійності, полягає в усвідомленні власної соціокультурної спроможності управляти самобуттям, не допускаючи керівництво собою з боку інших держав чи народів.

Доцільно підкреслити й те, що в умовах глобалізму концентрованим виразом стану національної науки є не чисельність дослідників та використаних новацій. Трансформуючи індустріально-урбаністичне суспільство в "суспільство знань", сучасний суспільний процес пізнання дає достатньо свідчень, на основі яких можна твердити: чужі інтелектуальні новації в добу інформаційного глобалізму можна легко запозичати й використовувати. Так, за даними 2000-го року, завдяки функціонуванню "Інтернету" 35% населення Великобританії, 25% – Словенії, 22% – Естонії, 15% – Франції користується науковою та іншою світовою інформацією [*5*, 25], але фактичний внесок вчених Великобританії та Франції багатократно перевищує внесок учених Естонії та Словенії у світову науку.

Загалом наукові відкриття й використання наукових знань вказують не стільки на стан науки в державі, скільки на наявність у нації талантів, спроможних принаймні ставити (формулювати) наукові проблеми та запозичати знання для розв'язання проблем, вирішених наукою інших націй. Конретне національне, в тому числі й українське, суспільство, таким чином, технічно може засвоїти значний обсяг створених за кордоном наукових здобутків. Реальний же стан науки в ньому виражатиметься все-таки не вмінням "задавати питання" і запозичати "відповіді" на них у інших народів, а систематизацією знань, створених науковцями даної нації. Варто нагадати, що ці системи були переважно абстрактно-філософськими, хоча й створювалися для задоволення інтелектуальних запитів відповідної нації. Така системність, крім усього іншого, вказує на рубежі створених і освоєних знань, тоді як навички й уміння користуватися здобутками чужого інтелекту виражають тільки обсяг національного прагматизму.

Зауважимо, що в Україні спроби систематизації наукових знань були ще у XVIII ст. (науково-навчальна робота професорів Києво-Могилянської академії та Чернігівського колегіуму), проте належним чином вони не реалізувалися. Перепоною стали, на наш погляд, обставини політичного характеру (втрата Гетьманщиною незалежності й деформація у зв'язку із цим національної науково-освітньої системи, російський експансіонізм, політико-науковий тиск Польщі й Австрії тощо). Суттєвих надбань у справі наукової систематизації не було в Україні й протягом перебування у складі СРСР, хоча велике наукове значення мало створення, наприклад, "архіву знань" ("Української радянської енциклопедії"), який в цілому мав імперсько-космополітичну (комуністичну) інтерпретацію.

Інші спроби наукової систематизації, представлені в основному різними "історіями", а не різними енциклопедіями, також являють собою своєрідну механічну збірку знань (довідок). До таких "історій" знання можна додавати до безмежності й так само безкінечно виключати все "неактуальне" зі складу інформації. Вправи по додаванню й відніманню "історичних" знань, до речі, - одне з найпоширеніших занять та "історицистичних" суперечок, які точаться тепер серед громадськості в Україні.

Все це дає й нам підставу, вслід за зробленими ще в 30-х рр. XX ст. висновками Д.Чижевського, твердити, що в Україні продовжує залишатися гостра потреба в такій системній науці, котра б надала множині функціонуючих спеціалізованих наук нової якості, тобто такого теоретико-методологічного та досвідно-фактологічного синтезу, завдяки якому й утворюється національна наука не в розумінні присутності наук "на Україні", а в розумінні особливостей філософської та соціокультурної інтерпретації наук.

Зазначимо, що європейська культура знає спроби наукового синтезу, про що свідчить, наприклад, енциклопедизм І.Канта, Г.Гегеля, О.Конта, деякою мірою Г.Спенсера, О.Богданова, космополітизм філософії науки XIX – XX століть тощо. Проте, поки що такі спроби методологічно мало придатні для осягання національної (в тому числі української) системи науки саме тому, що вони ігнорували національну специфіку. Це проявлялося, головним чином, у спробах пояснення такої суто людської справи, якою є наука, втручанням у неї "божественого", тобто міфічно-поетичного уявлення, або ж у "гносеологізмі", котрий повністю нехтує тим, що вчені мають свої національні батьківщини і, отже, особисто причетні до функціонування національних культур. Міфічно-поетичний та гносеологічний способи систематизації наук зводяться або до вирішення питань пізнавальної взаємодії абстрактної, денаціоналізованої "людини" із абстрактним глобалізованим світом (із "світом взагалі"), або до розуміння науки як провіденційної реалізації "вищого помислу" через дії окремих осіб чи дослідницьких спільнот.

Тобто в цих (та й у багатьох інших) випадках наука не пов'язується із національним буттям учених. Через це реальним інституційним синтезатором науки уявлялася і тепер уявляється держава ("міністерство знань"), котра глобалізованій "національно нейтральній" науці номінально надає деякого національно-символічного прикриття. Тому й тепер в українському суспільстві висловлюється глибоко хибне, але політично амбітне переконання XVII ст., ніби "сама істина однозначна, і вона визначається пріоритетами держави" [6].

Міркування такого змісту хибують саме тим, що зовсім не беруть до уваги існування істин принаймні двох типів: істини дослідницької та – "наглядової, коли вона виконує поліцейські функції" [7, 70]. Крім того, політика, як і держава, – явище перемінне, а наукова діяльність, як і виробництво засобів життєзабезпечення, здійснюється при будь-якій державній політиці. Тобто дослідницький процес, будучи різновидом людської творчості, хоча і дискретний, проте, з погляду часу й простору національно визначеного суспільства, функціонує безперервно. Але не тому, що вчені проводять дослідження нібито вдень і вночі, а тому що тяглість їх науково-дослідного буття прив'язана до неперервності батьківщини того народу, до якого вони належать. По суті, це та сама ситуація, коли людина може бути слюсарем, продавцем, лікарем або представником іншої професії, будучи одночасно німцем чи поляком, українцем чи греком. Отже, людина може бути професіоналом-науковцем і одночас-

но репрезентувати світові конкретну національну особистість.

Розгортаючись у різних національних культурах на визначених державно (або іншим способом) територіях, наука – прямо чи опосередковано – враховує зв'язок учених з обставинами й умовами їхнього життя. Причому цілеспрямоване дослідження такого зв'язку, як би хто його не уявляв, буде функцією науки про народ і батьківщину вченого. Така наука одночасно дає знання й про те, як діяти та "просто жити" у своїй країні. До цих наук, власне, і належить українознавство, що досліджує Україну як Батьківщину українського народу і навчає раціональним засадам і цінностям, на яких ґрунтується його життєдіяльність. Це означає, що українознавство є не просто наука серед наук, а своєрідний синтезатор та інтерпретатор тих наук, які функціонують в Україні [*7*, 33].

Річ у тім, що розглянуті в регіонально-культуротворчому сенсі стихії (неживе), природа (живе) і суспільство (національне) – це фундаментальні складові змісту Батьківщини українського народу, що одночасно постають об'єктами наукових досліджень. Безумовно, нині українці проводять дослідження навіть в Антарктиді, бо для цього створені відповідні засоби й умови, яких, наприклад, століття тому не було. Проте предмет досліджень в Україні – це все наявне в ній як у Батьківщині українського народу, отже, все те, що становить "спадок віків" або національну спадщину. Тобто українські вчені досліджують, перш за все, землю, воду, повітря (гази), енергетичні ресурси, рослинний і тваринний світ, а також суспільство своєї Батьківщини. Оскільки ж українознавці вивчають те, **що** є (множинну визначеність речей і подій) і **як** є (якість або способи існування речей і подій) в Україні, остільки вони творять і науку, що у структурі вітчизняної науки свідомо виконує евристично-синтетичну функцію.

Спроможність українознавства бути інтелектуальним синтезатором системи наук в Україні зумовлюється тим, що до свого змісту воно включає національну, тобто українську, філософію. Будучи теорією мудрості, ця філософія спирається на "мудрість віків" буття українського народу, утворюючи логіко-методологічні й світоглядні засади інтерпретації, систематизації та використання наук і мистецтв, здобутків усієї української культури загалом. Більше того, окремі науковці вважають: "***Українознавство***, у набільш широкому розумінні цього поняття, це – дійсно філософія, методологія суспільного розвитку, державотворення, системи освіти, виховання українського народу" [*2*, 39].

Поділяючи такий погляд, ми вважаємо, що українознавство філософсько-методологічно забезпечує розкриття, дослідження і розуміння функціонування наук у системі самобутності українського народу. Все це проявляється саме в українознавчо-філософському аналізі ставлення до національної науки, котра, як сукупність і система наук адекватно виражає і витлумачує сутність (образ, картину) функціонування українського світу та властивого йому суспільства.

Оскільки ж український світ, як світ Батьківщини українців, є тільки сегментом глобальності, що виражає сув'язь кордонів перебування народів світу і тим самим інші національні світи, остільки кордони України єднають українську спільноту з усім світом, а функціонуюча в ній наука слугує для українських вчених як інформацією про свою Батьківщину, так і ключем зв'язків із світовою наукою. Адже всі предмети досліджень в Україні – стихії, природа й суспільство – продовжуються і набувають регіональної специфіки в різних країнах планети. Тому, системно-цілісно виражаючи українські культурно-наукові та світоглядно-філософські особливості, українознавство слугує теоретико-евристичним містком, котрий усвідомлено пов'язує українську науку із світовою наукою.

Системно-синтезуюча функція українознавства щодо існуючих в Україні наук особливо важлива в сучасній соціокультурній національній і глобальній ситуаціях. Справа в тім, що нині наявна криза системного тлумачення реальності. Причому ця криза зумовлена втратою надійного пізнавального потенціалу філософських вчень, побудованих на ґрунті спрощених теоцентричних уявлень про перетворення, якими є вчення про розвиток і прогрес. Як повчав Аврелій Августин у V ст., "прогрес" – це порядок "розмежування і відділення одне від одного як по часу, так і по місцю" різних суспільств таким чином, що "з кінцем першого співпадає початок другого" [*1*, 903]. Тому нині, коли філософія звернула увагу на нелінійність, безладність, синергізм не тільки в суспільстві, але й у науці, все постало складним, складеним, хаотичним. Увірвалися в науку випадок, складність, індетермінізм, котрі до останніх десятиліть відкидалися як щось аномальне, бо і тепер всюди вишукується сумнівна "регуляторність".

Прикро говорити, але і тепер в Україні наголос часто-густо ставиться на системах минулих століть, які втратили свою актуальність. Нині, як і у XVIII чи XIX ст., високопоставлені можновладці вишукують "причинно-наслідковий зв'язок у розвитку" там, де немає і ніколи не було розвитку. Намагаються знайти якийсь "механізм" (впровадження іноді найдикіших "політично доцільних" дурисвітських вигадок і т.п.), прирівнюють суспільство до тварини чи бактерії, бо вважають і його, і планетарний світ "живим організмом". Звичайно, теологічно-лінійне й міфічно-поетичне тлумачення реальності системами минулих століть, від яких відмовилася сучасна наука, вимагають збереження кризи в науці. Адже довготривалість такої кризи гарантує стабільний попит на "гороскопну" архаїку вкупі з різними "покровами" з боку "вченого незнання", в той час як українознавство намагається визначити соціокультурні умови й наукові способи її подолання.

Одним із них, на нашу думку, принаймні в Україні, має бути забезпечення взаємодії наук на ґрунті спільної українознавчо-філософської інтерпретації, якщо під наукою розуміти сукупність спеціалізованих досліджень, багато з яких взагалі виявляються предметно й методично несумісними. Адже розум, пізнавально-дослідницький процес залежить не від стану мозкових нейронів людей, а від їх організації у мережі національного і глобального буття. Суттєвим аспектом методології забезпечення такої організації науки якраз і є українознавство як вчення про українство, що має своїх учених-дослідників, у тому числі й таких, які зробили значний внесок у міжнародну науку.

Важливим чинником зв'язків наукової громадськості України із зарубіжжям є, знов-таки, наявність власної Батьківщини, сталість її території і соціокультурних традицій. Саме сталість території мешкання української спільноти (що довів іще в XIX ст. П.Куліш) започатковує своєрідну національну "протонауку", котру протягом століть вивчали люди. Такою була початкова "батьківська наука" і "материнська наука", які обов'язково засвоювалися молоддю. Це була та "природна наука", що змалку навертала людину до дослідження Батьківщини і як культури власного народу, і як природного довкілля, і як освоєного та привласненого ландшафту.

Знання про природну ("дику") предметність, способи її освоєння, де наукове дослідження постає провідною ланкою, та про міжлюдські відносини в межах національної території давало можливість українцям підноситися до поглядів на світ та знання про нього з точки зору своєї Батьківщини. Національно орієнтована наука в цьому смислі ставала чинником, необхідним для вільного самоствердження українського народу як у своїй країні, так і за її межами, а подальше зміцнення свободи в Україні вимагало розширення й поглиблення науково обґрунтованих знань.

Зв'язки між знаннями і свободою в межах життєдіяльності людей на території Вітчизни надавали стійкості відтворенню пізнавальних інтересів, що проявлялося в інституціоналізації різних напрямків науково-дослідної діяльності. Результати цієї діяльності – завдяки предметно-територіальній та соціокультурній оригінальності буття українців – викликали й викликають інтерес до української науки серед зарубіжної вченої громадськості. Зокрема, сучасні українознавці відмічають, що за кордоном найчастіше цікавляться дослідженнями в галузі ракетно-космічній, керованих ядерних процесів, літакобудування, зварювальної техніки тощо [3, 117 – 119]. Про інші, особливо гуманітарно-суспільствознавчі, дослідження, що проводяться в Україні, за рубежем знають мало, на що є відповідні пояснення, котрі виходять за межі мети даної статті.

Отже, українознавство як наука про спосіб та образ життя українського народу, дійсно функціонує як національно орієнтована науково-філософська система в системі наук в Україні. Розкриваючи зміст буття, в тому числі й науково-пізнавальну діяльність українського народу в межах власної Батьківщини, українознавство надає змістові наук національної специфіки, що проявляється у присутності в ньому такого тлумачення предметного поля наукових досліджень, яке утворюється розмаїттям структури змісту України як об'єкта вивчення і зумовленої цим розмаїттям сукупності напрямків і галузей наукових досліджень. Образно кажучи, як природничонаукові, так і соціальні й гуманітарні знання в Україні змістовно прив'язані до речей і процесів, які в ній існують і вивчаються.

3. Принципи взаємодії українознавства і спеціальних наук

Теоретико-методологічне дослідженя, що розкриває і встановлює місце українознавства у структурі національної системи наукової діяльності, включає в себе і з'ясування логіко-пізнавальних начал (принципів) його зв'язку із спеціалізовано-конкретними науками. Безумовно, в даній статті можна окреслити тільки вихідні, базові начала, тому що докладніше висвітлення цього питання потребує більшого, ніж це можна зробити в межах статті. Але відразу слід зауважити, що дослідження принципів взаємозв'язку українознавства із функціонуючими в Україні науками навряд чи доцільно спирати на апробовану в західноєвропейській культурі доби Ренесансу формально-змістовну структуру тези, що твердить: науки – це ніби "рідні діти" філософії, бо вони логічно утворюються буцімто завдяки поділу філософії, котра вважалася "матір'ю наук" або "наукою наук", на окремі науки.

Логіко-структурно цей погляд на утворення науки загалом несе відбиток платоністичних уявлень про світовий Логос-Пневму (Ідею-Душу світу) та аристотелівських уявлень про існування "загальної мудрості", представленої філософією, і "часткової мудрості", представленої науковими знаннями про окремі сутності. Платонізм, зокрема, вважав, що Душа світу неспинно творить і відділяє від себе окремі специфічні Логії-Ідеї, що опредметнюються і безпосередньо, тобто без втручання людей, і опосередковано – завдяки втручанням людей. Будучи прообразами (архетипами) речей, подій і відношень між ними, Логії-Ідеї виражаються також символами і мовленням. Проте в обох трактуваннях – платоністичному й аристотелістичному – визначальним є припущення містико-дедуктивної еманації знань з якогось надлюдського "резервуару знань".

Саме в межах такої теоретико-методологічної структури в добу європейського Ренесансу було витлумачене й становлення наук. Тобто вважалося, що всесвітня мудрість властива Богу й універсально представлена "християнською філософією", тобто богослов'ям. Воно, як давно відомо, являє собою суміш міфічно-поетичних та філософських уявлень. Окремі ж люди, яким "благодать Божа" дається тільки в частках талантів, однобічно долучаються до універсальної мудрості. Саме це долучення здійснюється у нібито наперед визначених Богом формах знань, котрі утворюють окремі науки, які, з погляду теології, наче наближають людей до мудрості Бога.

Ренесансне тлумачення філософії як "науки наук", від якої відщеплюються "приземлені" науки, таким чином, цілком узгоджувалося із пануючим у середньовічній Європі розумінням філософії як універсального знання, включеного до богослов'я з метою аргументації домінуючого суспільного становища церкви. Вказані вище трактування утворення наук намагалися знайти місце і в новій соціокультурній ситуації, прагнули аргументованого пояснення генези наук.

Справжнє становлення європейської науки відбулося, по суті, в 1-половині XVII ст., тобто після Ренесансу, з початком культури Модерну. Облишивши священникам простір для "філософствування" в межах богослов'я (або "вченого незнання", як нарік богослів'я в період "другої схоластики" кардинал М.Кузанський) і акцентуючи увагу на діяльно-практичній природі людини, Ф.Бекон обґрунтував визначальну роль експериментальних доказів у дослідницькій роботі. Експеримент, а не відповідність богословській доктрині, з 1-половини XVII ст. став розглядатися в Європі як основоположний і уні-

версальний науковий метод, що забезпечує істиність предметного пізнання світу. З того часу утверджується глибоке переконання, що тільки завдяки експериментальному дослідженню людське знання набуває сили, а людина стає господарем і розумним працівником у майстерні "Природа".

Отже, завдяки усвідомленому використанню експерименту як методу досліджень, європейці збагнули, що науки постають не завдяки містико-ірраціональним еманаціям від Логосу-Бога і, не завдяки логічному відокремленню від філософії як "матері наук". Науки утворюються внаслідок предметно-експериментального осягання світу й привласнення (фіксації, збереження, використання тощо) знання, створеного під час такого осягання.

У зв'язку із цим варто нагадати, що на Сході, зокрема в Китаї та Індії, становлення науки також не вважалося продуктом еманації чи відчуження знань від світового "резервуару знань". На Сході досліджувалася "воля Неба" (природні й суспільні процеси) чи способи існування людини на "шляхах свободи" (вивчення властивостей людини, основ гуманності й вироблення методик її реалізації в життєдії людей), а перше й друге вважалися найважливішими в людському бутті. Звичайно, відмінності в поглядах на науку й філософію не заважали філософським взаємовпливам та запозиченням предметних (наукових) знань між Сходом і Заходом, але це не заперечує і відмінності у трактуваннях обставин і умов появи наук на Сході й Заході.

Як зазначалося, в Європі поширилася теоцентрична версія існування первинної й універсальної "науки наук", котра потім розділилася на окремі науки. Дослідження ж предметного розмаїття світу на Сході (на відміну від європейських уявлень про еманацію "логій") спиралося на потреби знати залежність між буттям людей та устроєм і властивостями природи. Згодом, через визнання в добу Модерну експерименту основоположним способом творення знань, дослідники Європи повільно звільняються від теоцентризму, починають розуміти науку як досвідно обґрунтовану систему вироблених людьми знань.

Побіжно окреслені відмінності трактування утворення наук у культурі Сходу й Заходу мають істотну значущість для розуміння принципів взаємодії українознавства з існуючими в Україні науками. Адже знання про Україну створювалося віками, репрезентуючи предметну й соціокультурну тотожність змісту українського буття, в той час як науки утворювалися в Україні, так би мовити, в екзистенціальних "межових ситуаціях", тобто у формах поєднання знань, створених частково в Україні, а частково – за її межами.

Українознавство, у зв'язку із викладеним вище, не може вважатися якимсь "загальним знанням", із котрого потім утворюються "одиничні" (спеціальні) науки. Українознавство у певному, а саме – етноцентричному теоретико-пізнавальному розумінні, утворюється тоді, коли починається пізнання українського народу як етнічної цілісності, маючи на увазі спосіб існування й виокремлення у світі української спільноти, пізнання, що відбувається незалежно від вирішення питання про існування математичних, біологічних, фізичних, технічних та інших наук в Україні, що по відношенню до українознавства постають як автономні аспекти наповнення й оновлення його змісту. Вони не являють собою "одиничні" різнопредметні "відщеплення" від якогось "загального" знання про Україну. Тобто відношення між українознавством і функціонуючими в Україні науками не будуються ні дедуктивно (коли принципи вважаються уніфікованими, а кожна наука "аспектом принципу"), ні індуктивно (коли сума наук методом визначення подібного приводиться до встановлення нібито загальних принципів, спільних для всіх наук). Якщо брати до уваги зміст української літератури, починаючи принаймні від часів Київської Русі, то можна твердити, що відношення між українознавством та іншими науками вибудовуються, насамперед, як **єдність сущого і сутностей**, котра суголосна принципу єдності мікрокосму і макрокосму в грецькій (і західноєвропейській) світоглядно-культурній традиції.

Залежно від того конкретно-предметного аспекту, що досліджується, така єдність теоретико-понятійно виражається по-різному. Так, у суспільствознавстві вона набуває форми єдності людино- і етноцентризму, де належність до конкретного народу і його Батьківщини (етноцентризм) множиться та індивідуалізується життєвими світами людей, що утворюють даний народ. Тому в сучасному українознавстві цілком слушно проводиться думка про те, що лише в єдності мікро- і макрокосму, антропо- і етноцентризму ми розуміємо Україну як феномен, тобто як ідею, до змісту якої треба ставитися не стільки як "до суми фізично-духовних явищ, скільки як до цілісності, кожна частина якої має рівновартісне значення. Бо тільки так зможемо осягнути себе в Україні і Україну в собі, уроки тисячоліть, усвідомлення яких може відкрити шлях до омріюваного майбутнього" [*7*, 32].

Визнання того, що засадничу значущість у зв'язках українознавства із науками має принцип єдності сущого і сутностей (мікрокосму і макрокосму), представлений єдністю людино- і етноцентризму, а зміст цього принципу утворюється зв'язком національно індивідуалізованих осіб із своїми націями, означає також, що українознавство не вибудовує свої зв'язки із функціонуючими в Україні науками на ґрунті реалістичного принципу єдності буття і мислення, рішення і результату. Ці зв'язки в українознавстві вибудовуються на визнанні **відмінності буття і мислення**, розбіжності рішення і результату.

Така розбіжність проявляється в тому, що українознавство виражає Україну як індивідуальне суще, тобто як єдиний об'єкт, знання сутностей (частин) якого утворює систему або цілий мікрокосм знань. Окремі ж науки (знання про притаманні Україні стихії, природу, суспільство) мають, таким чином, справу із цими частинами як із конкретними сутностями. Разом же з українознавством вони виражають зміст ідеї "Україна" (тобто "національної ідеї"), або макрокосм знання України як єдиного сущого. Тому нетотожність, змістовна відмінність українознавства та інших функціонуючих предметно спеціалізованих наук, є саме така, яка властива зв'язку відмінних між собою мікрокосму і макрокосму знань про суще і сутності, з яких воно складається.

Необхідно спеціально наголосити на тому, що викладені вище міркування про специфіку основного принципу зв'язку українознавства та функціонуючих в Україні наук не є довільними. Вони спираються на тривалу тенденцію етноцентрично-філософського осягання буття "в Україні" та буття України "серед інших". Зокрема, вже в "Изборнику Святослава 1073 р." укладач цього збірника Іоан звертає увагу на те, що існує, насамперед, суще (складне), утворене із сутностей (частин), через що знання про події потрібно будувати з урахуванням вимог принципу співвідношення сущого і сутностей. Це означає, що вивченню підлягають, перш за все, стале й непорушне та перемінне й плинне. Тобто треба вивчати спосіб буття єдиного (України) і численні властивості існування складових частин його як сущого.

Пізніше, тобто починаючи з XVI – XVII ст., українське буття також тлумачиться в контексті єдності принципу сущого і сутностей, взаємодії мікросвітів та макросвіту. Зокрема, вважається (Л.Баранович, І.Галятовський та ін.), що в єдиному світі "духовної України" безладно виникають і зникають, народжуються і помирають "світики", тобто окремі люди із своїми уявленнями та знаннями про обставини й умови життя в межах цілого – української спільноти. Причому макрокосм українського буття інтерпретується значною мірою як метафоричне "море", сутності якого (світи окремих людей) постійно перемішуються, хвилюються, взаємодіють між собою різними способами аж до взаємного знищення.

Тому українознавча оповідь про Україну "в цілому" постає з XVII ст. як погляд на неї з позиції "людини-світика", що не вичерпує "великий світ", складений із сукупності суперечливих та взаємно доповнюючих знань багатьох людей. Проводилася при цьому високопатріотична й героїко-моральна думка, згідно з якою оволодівати знаннями про "весь світ" та вміти їх красномовно викладати українську молодь закликає сама "батьківщина, що так часто зазнавала спустошень" [*11*, 103].

Зрештою, під кінець XIX і в перші десятиліття XX ст. в українознавстві були сформовані сучасні тлумачення взаємовідношень сущого і сутностей, мікрокосму й макрокосму, цілісного знання про українське буття та знань про окремі його фізичні, географічні, соціокультурні, політичні, антропологічні та інші складові частини. Таким тлумаченням стало вчення про поступ, основи якого створили М.Драгоманов, І.Франко, С.Подолинський та інші українські мислителі вказаного періоду. В наш час це вчення певною мірою модернізувалося й набуло форми вчення про концентричність перемін.

Принципове значення вчень про поступ і концентризм полягає в тому, що завдяки їм українознавство набуло теоретико-методологічної завершеності в системі наук. Адже воно виробило оригінальну концепцію перетворень у природі й суспільстві, а наявність такої концепції підкреслює також суть загального сприйняття світу в межах українознавства. Витоки ж цього вчення, знову-таки, пов'язані із інтерпретацією взаємовідношення сущого і сутностей як поступу, що зустрічається ще у творах часів Київської Русі: зокрема питання "пошестя" людей і сутностей аналізувалися вже в "Изборнику Святослава 1073 года", а питання "поступування" серед стихій та людських світів належали до провідних тем українознавчо-філософської думки XVI – XVII ст. Далі, у творчості Г.Сковороди, "світ світів" зображується диференційованим на окремі світи народів та осіб, котрі формуються і функціонують навколо свого "серця". Український світ, як і інші національні світи, вчив Г.Сковорода, також має власне "серце", або центр. Кожен "малий світ" при цьому є "колом", яке зчеплене з іншими "колами", через що "світ світів" мислиться Г.Сковородою як сув'язь "сердець" разом із своїми "колами".

М.Драгоманов аналізує суспільне буття у контексті відношень "Україна і центри" (центри цивілізацій і держав), в яких кожен "центр" впливає на інші "центри". Спираючись на такі погляди, І.Франко вважав, що буття народів, як і окремих соціальних груп, являє собою "поступ", тобто своєрідний неспинний рух "хвиль" впливів та взаємовпливів, що виходять із різних центрів планетарного буття людей. Вже у 30-і роки XX ст. С.Русова вважала, що будучи переміною в розумінні та привласненні сутностей, поступ започатковується, як правило, окремою творчою особистістю, захоплюючи у свій теоретико-діяльний обшир все нових і нових людей. Тому-то поступ і набуває форми концентризму, бо весь час зосереджує увагу на пізнанні взаємодій сущого і сутностей, єдиного і його частин, мікрокосму й макрокосму, зрештою, різноманітних центрів і концентрів.

Загальна особливість учення про поступ, таким чином, виражається змістом і знанням принципу єдності сущого й сутностей. Важливою особливістю його змісту, крім інших, вказаних вище, є те, що ця єдність представлена етноцентрично, тобто як існування конкретного народу, в якому неможливо виділяти і протиставляти теоретичне і практичне ставлення до дійсності без того, щоб не втратити розуміння принципу. Будучи етноцентричним, а не мультинаціональним, українознавство, як і будь-яке вчення про конкретний народ, враховує, що існування нації – це не "сталий" або "непорушний" розвиток, а постійні "мандри", тобто перебування в найрізноманітніших екзистенціальних ситуаціях. Тим самим в українознавстві враховується, що дійсний і справжній національний світ – це не "країна", а **Батьківщина, Материзна і терен буття українства**, всього, що ним створене свідомо і неусвідомлено, що присутнє й набуло науково-раціонального пояснення.

Українознавство в цьому розумінні утворює науково-філософський мікрокосм, який досліджує суще (Україну та українство), не поринаючи в гадання про те, що "може бути" або що людям мріється. Тому спільнота українознавців домагається від своїх досліджень і від інших наук лише правдивості. Адже українознавче, тобто цілісне наукове розуміння сущого, – це не копія наявного, а саме правда. Вона утворюється як екзистенціально-пізнавальна розбіжність між уявленням про те, що нібито "має бути", й інформацією про те, "що вже було".

Специфіка відносин українознавства із функціонуючими в Україні науками проявляється, у зв'язку із зазначеним вище, в тому що воно одночасно принижує і підносить значущість наукових пояснень як відбулого, так і майбутнього. Адже те, що відбулося і що виражене знанням про відбуле, не відповідає на питання про те, як

далі бути, хоча відбуле завжди присутнє “тепер” як нерухома основа буття та предмет досліджень. Також і майбутнє, як учив іще М.Драгоманов, – це не більше, як різновид “тьми”, предмет гадань, а не переконань та розрахунку, що можливе тільки за наявності відомих і визначених умов.

Через це в українознавчо-етноцентричному розумінні поступу головним є не увага до непорушної предметності й маєтності, котрі, насамперед, цікавлять науку та культурознавчо-етнографічну україністику, а “дороги”, тобто сам спосіб існування українства. Таким чином ураховується, що предметність і власність (“пам’ятники культури”) – це не тільки основа буття українства у своїй Батьківщині та у світі, але й чинники, котрі перешкоджають, затримують, консервують його поступ.

Це яскраво видно на прикладі природної та технологічної обмеженості енергоресурсів України, що, безумовно, не суперечить безмежним можливостям будівництва “історичних пам’ятників”. Освоєна й присвоєна предметність є чинником, який сприяє прискоренню поступу в тому чи іншому напрямку серед численних світових “доріг”, бо в Україні є дещо таке унікальне (наприклад, поклади марганцевої руди), що відсутнє у інших народів. Тому й дороги поступу як в Україні, так і України у світі, являють собою безмежний лабіринт, де повно різноманітних закутків безвиході. Конкретні науки в цьому смислі особливі саме тим, що вони досліджують фрагменти (уривки) напрямків дій, знання про які необхідні для корегування тих доріг, на які помилково, без належної аргументації, можуть указати українознавці. Не обговорені стратегічно й глобально висновки можуть спрямувати поступ у нікуди й запропонувати українству “успішно” здобувати бездонну, наприклад, порожнечу “антикорупційної боротьби” можновладців..

Отже, коли українознавство обґрунтовує зміст принципу єдності сущого й сутностей як поступ, тобто як безладдя перемін, то йдеться не про метафору, а про констатацію факту, згідно з яким в українстві і його оточенні відбуваються різновекторні переміни. Причому особливість науково-раціональних перемін така, що вони реалізують здобутки пізнання становища українства у себе на Батьківщині та у світі, котрі доповнюються ще й ірраціональними аспектами діяльності людей. Але якщо змінюється щось на основі науково виважених аргументів, то зроблене відчужується від тих, хто діє. Отже, в суспільстві створюється не лише нове, але й дещо недоладне, нераціональне й ірраціональне.

Саме тут і виявляється, що не “маса народу”, а тільки окремі люди, які володіють науково-раціональними методиками, можуть існувати самостійно в загальній ситуації суспільного безладдя. Такі люди досліджують українство, перебуваючи “в гущі подій”, але саме дослідження нібито ставить їх “вище подій”, тобто ніби відчужує від подій. Таке дистанціювання, спроможність бути серед подій і одночасно вище їх, також характеризує статус українознавства у структурі наук.

Як учення про єдине (Україну), українознавство, функціонує у відношеннях з науками, що є в Україні, зрештою, як вітчизняне теоретико-методологічне дзеркало, в яке пильно вдивляються вчені різних професій, котрі усвідомлюють Україну як свою Батьківщину, з якою вони перебувають у нерозривному особистому зв’язку. Воно – це теоретичне дзеркало – розщеплюється під поглядами вчених на такі особливо важливі соціокультурні й предметні моменти, без яких конкретні науки не спроможні раціонально адаптуватися до архетипів та змісту українського самостійного світобуття.

Враховуючи таку непересічну значущість українознавства у системі національної науки України, його виняткову теоретико-методологічну функцію в системі української культури, цілком очевидно, що суверенна Українська держава повинна мати Академію українознавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Августин Блаженный*. О граде Божием. – Минск- Москва, Харвест –АСТ, 2000.

2. *Баранівський В.Ф.* Релігійні чинники в системі українознавства і вищої школи України. // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. Т. УІ. – К., 2005.

3. *Гавалешка Остап*. Українська наука: перехід від військових завдань до вирішення мирних проблем, зумовлених еоконоічною доцільністю.// Українське суспільство на шляху перетворень: західна інтерпретація. – К., “КМ Академія”, 2004.

4. *Гнатенко П.И.* Национальная психология. – Дніпропетровськ, “Поліграфіст”, 2000.

5. *Еріксен Томас Гілланд*. Швидкий і повільний час в інформаційну добу. – Львів,“Кальварія”, 2004.

6. *Зарубінський Олег*. Про застосування ума і такту...// Голос України, 30 вересня 2005 р.

7. *Кононенко П.П.* Українознавство. – К., Либідь, 1996.

8. *Коновалюк Валерій*. Пріоритетність економічного розвитку – шлях до порятунку України.// Голос України, 7 жовтня 2005 р.

9. *Мартен Домінік, Мецжер Жан-Люк, П’єр Філіп*. Соціологія глобалізації. // К., “КМ Академія”, 2005.

10. Наука в “суспільстві знань”. // Урядовий кур’єр, 2 листопада 2004 р.

1. *Прокопович Теофан*. Філософські твори. – К., Наукова думка, 1979. – Т.1